

Cytowanie

CHICAGO: E. Milczarek, *Miejsce prawa do Internetu w krajowych porządkach prawnych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 149–160, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.11>

APA: Milczarek, E. (2023), *Miejsce prawa do Internetu w krajowych porządkach prawnych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 1, s. 149–160, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.11>

Ewa Milczarek

ORCID ID: 0000-0003-0726-0959

Uniwersytet Szczeciński

E-mail: ewa.milczarek@usz.edu.pl

Miejsce prawa do Internetu w krajowych porządkach prawnych

Słowa kluczowe: prawa człowieka, prawo konstytucyjne, prawo do Internetu, prawo nowych technologii

Keywords: human rights, constitutional law, right to Internet access, law of new technologies

Streszczenie

Rewolucja informacyjna, oraz związane z nią gwałtowny rozwój technologii, doprowadziły do znaczących zmian społecznych. Obecnie praktycznie każdy aspekt naszego funkcjonowania uzależniony jest w jakiejś części od dostępu do kluczowego aspektu tej rewolucji, czyli Internetu. Konceptualizacja prawa do Internetu jest konsekwencją tych zmian i stanowi ważki element współczesnej koncepcji statusu jednostki. Wiele państw rozpoczęło jego wprowadzanie do swoich porządków prawnych. W pracy dokonano wyodrębnienia i oceny poszczególnych strategii regulacji tego prawa.

Celem badawczym artykułu jest odpowiedź na pytanie: czy prawo do Internetu wymaga wprowadzenia wprost do porządku konstytucyjnego państwa. Efektem rozważań jest określenie pożądanego miejsca prawa do Internetu w krajowym porządku prawnym.

Abstract**The Place of the Right to Internet in National Legal Orders**

The information revolution, and the associated rapid development of technology, led to significant social changes. Currently every aspect of our life depends on access to the Internet. The conceptualization of the right to the Internet is a consequence of these changes and is an important element of the contemporary concept of the status of the individual. Many countries have started to implement it into their legal systems. The paper separates and assesses individual strategies of adopting this law.

The research aim of the article is to answer the question: does the right to the Internet require direct introduction to the constitutional order of the state. The effect of the considerations is to define the desired place of the Internet right in the national legal order.

✱

I. Wstęp

Intensywny rozwój Internetu doprowadził do przeniesienia większości dotychczasowej komunikacji do sieci, a sam Internet stał się jednym z najważniejszych źródeł informacji¹. Jego kluczowa rola w procesach komunikacyjno-informacyjnych społeczeństw sprawiła, że obecnie jest istotnym środkiem umożliwiającym korzystanie z praw człowieka, takich jak prawo do wolności wypowiedzi i informacji². Część przedstawicieli doktryny stoi też na stanowisku, że ranga prawa do Internetu staje się równoznaczna z prawem podstawowym³.

Prawo do Internetu nie zostało jednak wyrażone wprost w żadnym ważkim akcie prawa międzynarodowego i społeczność międzynarodowa nie usta-

¹ M. Szpunar, *Internet – medium informacji versus dezinformacji*, „e-mentor” 2007, nr 2, s. 46.

² Wyrok ETPC z 18 grudnia 2012 w sprawie *Ahmet Yildirim v. Turcja*, skarga nr 3111/10.

³ D. Jancic, *The European Political Order and Internet Piracy: Accidental or Paradigmatic Constitution-Shaping*, „European Constitutional Law Review” 2010, nr 6, s. 456; K. Stępiak, *Prawo do Internetu jako środka zapewniającego partycypację w państwie demokratycznym*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2017, nr 21, s. 65.

liła normatywnej treści tego nowego prawa⁴. Jego ranga potwierdzona została jednak w, niewiążącej co prawda, rezolucji Komisji Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, która określiła blokowanie dostępu do Internetu jako pogwałcenie praw człowieka⁵. Również sądownictwo międzynarodowe uznaje status prawa do Internetu i czyni go podstawą swoich orzeczeń podkreślając jego rolę jako środka umożliwiającego jednostkom korzystanie z przysługującego im prawa do wolności otrzymywania i przekazywania informacji lub idei⁶.

Ze względu na wagę prawa do Internetu dla funkcjonowania społeczeństw część z krajów postanowiła uregulować jego status w swoim prawodawstwie. Regulacja ta odbywała się w sposób niezharmonizowany, czego efektem jest wyklarowanie się różnych strategii regulacji tego prawa w prawodawstwie krajowym. W pracy dokonano wyodrębnienia i oceny tych strategii. W tym kontekście celem badawczym artykułu jest odpowiedź na pytanie: czy prawo do Internetu wymaga wprowadzenia wprost do porządku konstytucyjnego państwa. Efektem rozważań jest określenie pożądanego miejsca prawa do Internetu w krajowym porządku prawnym. Metody badawcze, które wykorzystano w pracy to przede wszystkim metoda prawno-dogmatyczna oraz prawno-porównawcza.

II. Przegląd krajowych regulacji związanych z prawem do Internetu

Prawo do Internetu związane jest ze współczesną koncepcją statusu jednostki. Naturalnym zatem wydaje się pomysł jego uregulowania w przyzmacie współczesnej konstytucji⁷, czego przykładem jest Grecja. Na mocy rewizji z 6

⁴ E. Szoszkiewicz, *Internet Access as a New Human Right? State of the Art on the Threshold of 2020*, „Adam Mickiewicz University Law Review” 2018, nr 8, s. 59; O. Pollicino, *The Right to Internet Access: Quid Iuris?* [w:] *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric*, red. A. Von Arnould, K. Von der Decken, M. Susi, Cambridge 2020, s. 263–275.

⁵ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session32/Pages/ResDecStat.aspx> (15.01.2021).

⁶ Wyrok ETPC z 1 grudnia 2015 r., *Cengiz i inni v. Turcja*, § 49 i 52.

⁷ V. Amenta, *Network access: Social law implied in the constitution for the use of an active citizenship*, „Mondo Digitale” 2014, nr 2, s. 1.

kwietnia 2001 r. do Konstytucji Grecji⁸ przyjęty został art. 5A, który wprowadził do rozdziału poświęconego prawom indywidualnym i społecznym – prawo dostępu do informacji oraz prawo do przynależności do społeczeństwa informacyjnego. W tym samym artykule został wyrażony obowiązek państwa w postaci działań mających na celu ułatwienie dostępu do informacji przekazywanych w formie elektronicznej, jak również ich tworzenia, wymiany i rozpowszechniania, z zastrzeżeniem gwarancji ochrony prawa do prywatności⁹.

W Białej Księdze wydanej przez rząd Malty w 2012 r. również znalazły się postulaty wprowadzenia „Praw cyfrowych” do rozdziału II Konstytucji. Propozycje koncentrowały się wokół czterech podstawowych praw: prawo dostępu do Internetu (w tym zarówno do treści, jak i struktury); prawo dostępu do informacji w Internecie; prawo do dzielenia się i przekazywania informacji; prawo do prywatności w Internecie¹⁰. Założenia te nie zostały jednak wprowadzone w życie.

Estonia należy do jednych z najbardziej z informatyzowanych krajów na świecie, w których większość usług publicznych, w tym procesów wyborczych, realizowana jest za pośrednictwem sieci¹¹. Tym samym Internet stał się kluczowy dla obywateli w codziennym funkcjonowaniu i korzystanie z niego stanowi nie wybór, a konieczność. Tak ukształtowany system wymusza na prawodawcy wprowadzenie gwarancji dostępu do sieci. Prawo do Internetu nie zostało jednak wyrażone wprost na poziomie konstytucyjnym. Powołując się na gwarantowane w Konstytucji Estonii „prawo do swobodnego pozyskiwania informacji oraz swobodnego rozpowszechniania idei, opinii, przekonań i innych informacji”¹² prawo do Internetu uregulowane zostało na poziomie ustawowym. Ustawa o informacji publicznej¹³ stanowi, iż każdy ma możliwość swobodnego dostępu do informacji publicznych w biblio-

⁸ *Konstytucja Grecji*, tłum. G. i W. Uliccy. Warszawa 2005.

⁹ O czym również: J. Rzucidło, *Prawo dostępu do Internetu jako podstawowe, prawo człowieka. część I*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2010, nr 2, s. 39.

¹⁰ A. Spiteri, *The introduction of digital rights in the Constitution of Malta*, MS thesis. University of Malta, 2013.

¹¹ M.M. Morten, *eGovernance and Online Service Delivery in Estonia*, Proceedings of the 18'th Annual International Conference on Digital Government Research, June 2017, s. 300–309.

¹² § 45 Konstytucja Republiki Estońskiej (Riigi Teataja, z 6 lipca 1992 r., Nr 26, poz. 349).

¹³ Avaliku teabe seadus 15.11.2000 (RT I 2000, Nr 92, poz. 597).

tekach publicznych przez Internet. Tryb dostępu regulowany jest w ustawie o bibliotece publicznej¹⁴, gdzie zagwarantowano zarówno powszechność, jak i bezpłatność dostępu do bibliotek. Pracownicy biblioteki ponadto mają obowiązek pomagać osobom w dostępie do stron internetowych organów państwowych i samorządowych¹⁵.

Podobnie jak Estonia, Finlandia również zagwarantowała dostęp do Internetu na poziomie ustawowym. Ustawa o rynku telekomunikacyjnym¹⁶ stanowi, że operator telekomunikacyjny zapewnia, za rozsądną cenę i niezależnie od położenia geograficznego, połączenie abonenckie z publiczną siecią łączności do miejsca zamieszkania użytkownika. Łącze abonenckie powinno umożliwiać odpowiednie połączenie internetowe dla wszystkich użytkowników, biorąc pod uwagę obowiązujące stawki dostępne dla większości abonentów, możliwości technologiczne i koszty. Warunki te uszczegóławia Ministerstwo Transportu i Komunikacji, które prędkość szerokopasmowego dostępu do usługi powszechnej ustanowiło na poziomie 2 Mb/s od początku listopada 2015 r., a od 2021 r. poziom ten wynosić ma 10 Mb/s.¹⁷

W Hiszpanii art. 52 ustawy „Zrównoważona Gospodarka”¹⁸ gwarantuje dostęp szerokopasmowy do usługi powszechnej, a połączenie szerokopasmowe o prędkości 1 Mbit na sekundę ma być zapewniane za pomocą dowolnej technologii. Warunki szerokopasmowego dostępu publicznego mają być ustalane dekretem królewskim.

We Francji Rada Konstytucyjna uznała swobodę dostępu do Internetu orzekając w sprawie konstytucyjności ustawy nr 2009/669¹⁹, zwanej ustawą HADOPI, która dotyczyła rozpowszechniania i ochrony twórczości w Internecie. Rada Konstytucyjna uznała, że w porównaniu do wolności wypowiedzi zawartej w art. 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. i art. 11 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r.²⁰ prawo do ko-

¹⁴ Rahvaraamatukogu seadus, 12.11.1998 (RT I 1998, Nr 103, poz. 1696).

¹⁵ Art. 15 ust. 1–3.

¹⁶ § 60c, Laki viestintämarkkinalain muuttamisesta (363/2011).

¹⁷ <https://www.lvm.fi/-/more-speed-for-broadband-universal-service-796925> (24.01.2022).

¹⁸ Ley 2/2011, de 4 de marzo, de Economía Sostenible (BOE núm. 55, de 5 de marzo de 2011, páginas 25033 a 25235).

¹⁹ LOI n° 2009–669 du 12 juin 2009 favorisant la diffusion et la protection de la création sur internet (JORF n°0135 du 13 juin 2009).

²⁰ Stanowiącej część porządku konstytucyjnego Francji.

munikacji obejmuje również wolność dostępu do usług komunikacji *on-line* jako narzędzia uczestnictwa w życiu demokratycznym i wyrażania pomysłów i opinii.

Sąd Najwyższy w Indiach w 2019 r.²¹ w odpowiedzi na skargę studentki Faheemi Shirin, kwestionującą nieuzasadnione ograniczenia w korzystaniu z telefonów komórkowych w hostelach dla dziewcząt, stwierdził że prawo dostępu do Internetu jest prawem podstawowym stanowiącym część prawa do prywatności na mocy art. 21 Konstytucji Indii oraz prawa do edukacji wyrażonej także w art. 21a.

Trybunał Konstytucyjny w Kostaryce²² orzekł natomiast, że usługa publiczna, jaką jest usługa telekomunikacyjna związana z dostępem do Internetu, oddziałuje na dwa prawa podstawowe: prawo do komunikacji i prawo do informacji. Trybunał zaznaczył, że w świetle obecnego społeczeństwa informacyjnego opartego na wiedzy, prawo wszystkich ludzi do dostępu i uczestniczenia w tworzeniu informacji i wiedzy staje się podstawowym wymogiem, dlatego dostęp do Internetu musi być gwarantowany całej populacji. Zatem Kostarykański Instytut Energii Elektrycznej jest zobowiązany do świadczenia żądanej usługi internetowej pomimo ograniczeń technicznych. Świadczenie usługi publicznej, jaką jest telekomunikacja, niesie za sobą odpowiedzialność za stworzenie niezbędnej infrastruktury, zaplanowanie jej rozbudowy i w końcu jej udostępnienie, aby zapewnić obywatelom możliwość korzystania z podstawowych praw do komunikacji i informacji²³.

Inny sposób regulacji przyjęto we Włoszech, gdzie prawo do Internetu uznane zostało w niewiążącej deklaracji. Deklaracja praw do Internetu²⁴ podkreśla, że sieć jest coraz ważniejszą platformą samoorganizacji jednostek i grup, a także ważnym narzędziem promowania indywidualnego i zbioro-

²¹ In the High Court of Kerala at Ernakulam Present the Honourable Smt. Justice P.V. Asha Thursday, The 19th Day of September 2019/28th Bhadra (1941 Wp(C). No. 19716 Of 2019(L).

²² Sala Constitucional De La Corte Suprema De Justicia, Exp: 10-003560-0007-CO (Res. N° 2010-010627).

²³ Przegląd orzecznictwa kostarykańskiego w zakresie dostępu do Internetu został omówiony w G.B. Solano, *El derecho de acceso a internet y la libertad de expresión*, seria: *Libertad de Expresión, Derecho a la Información y Opinión Pública* (PROLEDI) CIP/3302 CC.SIBDI. UCR, 2018.

²⁴ https://www.camera.it/application/xmanager/projects/leg17/commissione_internet/testo_definitivo_inglese.pdf (27.01.2022).

wego uczestnictwa w procesach demokratycznych. Sama deklaracja, z racji jej niewiążącego charakteru, ma stworzyć jedynie ideologiczne ramy do przyszłych prac nad aktualizacją prawodawstwa.

Europejski Trybunał Praw Człowieka powiązał obowiązywanie normy związanej z dostępem do Internetu z urzeczywistnianiem innych norm obowiązujących w systemie ochrony praw człowieka. Sądownictwo konstytucyjne wielu krajów dokonało analogicznego wnioskowania powołując się na swoje przepisy konstytucyjne.

III. Strategie włączania prawa do Internetu do porządków prawnych

Dotychczas niewiele państw zdecydowało się na wcielenie prawa do Internetu wprost do swoich porządków prawnych. W związku z brakiem wypracowanych standardów społeczności międzynarodowej dotyczących pożądanej treści i miejsca w systemie prawnym tego nowego prawa, państwa dokonywały regulacji samodzielnie, niezależnie od siebie. W ramach poczynionej analizy wyodrębniono cztery przyjęte przez nie strategie:

- podejście greckie – wprowadzenie prawa do Internetu do porządku konstytucyjnego;
- podejście estońskie – ustanowienie prawa do Internetu na poziomie ustawowym;
- podejście francuskie – uznanie prawa do Internetu za obowiązujące na podstawie instrumentalnego wynikania norm;
- podejście włoskie – przyjęcie niewiążącej deklaracji.

Prawo do Internetu, jak było to podkreślane, jest obecnie głównym narzędziem realizacji praw takich jak prawo do wolności wypowiedzi i informacji, które to gwarantowane są powszechnie zarówno na poziomie międzynarodowym czy konstytucyjnym. Strategia obrana przez państwa, takie jak Francja czy Kostaryka, polega na uznaniu, w oparciu o instrumentalne wynikanie norm, że prawo do Internetu jest niezbędne do realizacji innych praw – zatem występuje związek przyczynowy pomiędzy tymi prawami. Zgodnie z regułą instrumentalnego nakazu: państwo zobowiązane jest do podejmowania takich działań, które w adekwatny sposób do tego celu prowadzą oraz zgodnie z regułą instrumentalnego zakazu – zakazane jest podejmowanie takich

działań, które uniemożliwiają bądź utrudniają osiągnięcie tego celu²⁵. Pozwała to na stwierdzenie, takie jak w przedstawionych orzeczeniach, że państwo po pierwsze zobligowane jest do stworzenia warunków umożliwiających korzystanie przez obywateli z sieci (jak np. dostarczenie odpowiedniej infrastruktury *vide* wyrok z Kostaryki), a po drugie nie może dostępu do sieci ograniczać w sposób dowolny (*vide* orzeczenie z Indii).

Prawo do Internetu *de facto* obowiązuje we wszystkich krajach, w których system prawny proklamuje wolność wypowiedzi i dostępu do informacji²⁶. Zastosowanie reguł wnioskowania instrumentalnego pozwała oczywiście na zakreszenie ogólnych zasad związanych z realizacją prawa do Internetu. Zgodnie z zaleceniami Organizacji Narodów Zjednoczonych aktywność państwa nie powinna ograniczać się jedynie do obowiązku nieingerencji, ale obejmuje również szereg obowiązków pozytywnych takich jak konieczność rozbudowy infrastruktury internetowej, zapewnienie jej przystępności cenowej oraz budowę kompetencji cyfrowych w społeczeństwie, zwłaszcza w grupach najbardziej defaworyzowanych i zmarginalizowanych²⁷. Głównym mankamentem podejścia francuskiego jest brak precyzyjnie określonego zakresu obowiązków pozytywnych państwa, a co za tym idzie trudności w realizacji praw podmiotowych obywateli.

Podobne braki zaobserwować można w podejściu greckim. Mimo, że Grecja wprowadziła prawo do Internetu do katalogu konstytucyjnych wolności i praw już w 2010 r., to ogólny udział gospodarstw domowych w Grecji z dostępem do Internetu jest znacznie niższy niż średnia w Unii Europejskiej²⁸. Prawo do Internetu w porządku konstytucyjnym ma charakter normy pro-

²⁵ Za: S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005, s. 95–96.

²⁶ W Polsce, mimo braku wyraźnego odniesienia w Konstytucji czy ustawie, zręby prawa do Internetu znaleźć możemy w szeregu wyroków, w tym np. wyrok TK z 30 lipca 2014 r. sygn. akt K 23/11 – w zakresie retencji danych i ochrony prywatności w sieci; wyrok SN z 13 grudnia 2018 r. sygn. akt I CSK 690/17 czy postanowienie SN z 17 kwietnia 2018 r. sygn. akt IV KK 296/17 dotyczącym kwalifikacji Internetu jako miejsca publicznego i ograniczeniach w korzystaniu z niego. O czym szerzej: S.M. Malinowski, *Status prawny Internetu w świetle Konstytucji RP i obowiązującego prawodawstwa polskiego*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2020, nr 1, s. 23–30.

²⁷ Ł. Szoszkiewicz, *op.cit.*, s. 59.

²⁸ <https://www.statista.com/statistics/377701/household-internet-access-in-greece/> (28.01.2022).

gramowej i jest symbolicznym akcentem podkreślającym nowoczesny charakter państwa. Podobnie symboliczne jest podejście włoskie, które wyznacza pożądany kierunek rozwoju prawodawstwa, a nie realne jego osiągnięcia.

W podejściu estońskim wskazano ściśle pozytywne obowiązki państwa, w tym m.in. warunki dostępu do sieci czy jej przepustowość, dając obywatelom możliwość domagania się konkretnych praw. Podejście to jest efektywniejsze i bardziej przejrzyste. Pozwala na precyzyjne określenie przysługujących obywatelom praw podmiotowych przy jednoczesnej elastyczności osiągniętej dzięki zastosowaniu regulacji ustawowej, która pozwala na dostosowanie norm prawnych do dynamicznych realiów społecznych i technicznych.

Znaczne zakorzenienie Internetu we współczesnym życiu determinuje konieczność uregulowania jego statusu, by zapewnić obywatelom realną możliwość korzystania z niego. Ze względu na znaczne zróżnicowanie poziomu rozwoju technologicznego oraz ekonomicznego²⁹ poszczególnych państw oraz dynamikę rozwoju technologicznego trudno jest określić wspólne standardy dotyczące aspektów technicznych funkcjonowania sieci na poziomie konstytucyjnym (czy też międzynarodowym). Samo również proklamowanie prawa do Internetu w konstytucji jest zbędne dla uznania tego prawa za obowiązujące. Stąd optymalnym rozwiązaniem jest powszechne zastosowanie podejścia estońskiego i konkretyzacja tego prawa na poziomie ustawowym.

IV. Podsumowanie

Prawo do Internetu nie jest celem, a środkiem. Jego istota ogranicza się do zapewnienia realizacji prawa do informacji i wolności wypowiedzi poprzez to konkretne medium. Jest to medium znaczące, kluczowe, jednak jego rola ma charakter służebny. Konstytucja jako podstawa ustroju państwa i tworzonego w nim prawa powinna charakteryzować się stabilnością, a przez to stanowić oparcie dla działań długofalowych³⁰. Jak wskazuje B. Banaszak zmiany konstytucji powinny następować dopiero wówczas, gdy zakładanego celu nie można osiągnąć w drodze interpretacji jej przepisów lub gdy cel ten wyraźnie

²⁹ P. Podrecki, *Prawo Internetu*, Warszawa 2007, s. 19.

³⁰ A. Jakuszewicz, *op.cit.*, s. 77.

z nimi koliduje³¹. Jak wykazano, nawet mimo braku wyrażenia tego prawa *expressis verbis* w konstytucji, to jego obowiązywanie jest naturalną konsekwencją związaną z obowiązywaniem wolności wypowiedzi i prawa dostępu do informacji. Adaptowanie postanowień konstytucyjnych do zmieniających się stosunków społeczno-gospodarczych jest naturalną konsekwencją jej otwartej struktury³². Dostęp do Internetu nie wymaga osobnego uznania³³, a jak wskazano najbardziej efektywnym sposobem do osiągnięcia pożądanego poziomu dostępu są gwarancje na poziomie ustawowym.

Warto pochylić się jednak nad szeregiem innych funkcji realizowanych przez konstytucję³⁴. Jak wskazuje Hitzel-Cassagnes: Kantowska idea tymczasowości bardzo dobrze nadaje się do tego, aby skonceptualizować konstytucjonalizację jako meta-schemat kooperacji, wzajemności oraz refleksywności, które zastępują partykularność oraz arbitralność generowania prawa i rozwiązywania konfliktów³⁵. Informacja, komputeryzacja i globalizacja procesów, zasad i sieci są obecnie niezastąpionymi kluczami dostępu do wolności i demokracji, co implikuje konieczność rozważenia pojawienia się nowej kategorii wolności i praw³⁶. *Konceptualizacja prawa* do Internetu stanowi konsekwencję jego bezprecedensowego znaczenia dla obywateli.

Jak słusznie zauważa K.N. Cern „koniecznym jest zauważenie pewnej kluczowej wzajemnej korelacji pomiędzy konstytucją – rozumianą właśnie jako proces konstytucjonalizacji, bo prawo jest zawsze tym, co <<się staje>>,”

³¹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008, s. 70.

³² F. Zúñiga Urbina, *Tendencias contemporáneas en la interpretación constitucional* [w:] *Interpretación, integración y razonamiento jurídicos*, Santiago de Chile 1992, s. 290, cyt. za: A. Jakuszewicz, *Wykładnia konstytucji jako proces konkretyzacji*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 1 (17), s. 77.

³³ O czym również: S. Tully, *A Human Right to Access the Internet? Problems and Prospects*, „Human Rights Law Review” 2014, vol. 14, iss. 2, s. 175–195.

³⁴ A. Bałaban, *Funkcje konstytucji* [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, red. J. Trzciniński, Warszawa 1997, s. 7–10.

³⁵ T. Hitzel-Cassagnes, *Are We Beyond Sovereignty? The Sovereignty of Processes and the Democratic Legitimacy of the European Union* [w:] *Law and Democracy in Neil MacCormick’s Legal and Political Theory. Post-Sovereign Constellation*, red. A.J. Menéndez, J.E. Fossum, Dordrecht 2011, s. 155.

³⁶ M. Bovero, *La libertà e i diritti di libertà* [w:] *Quale libertà; Dizionario minimo contro i falsi liberali*, Roma-Bari 2004.

to znaczy, co się tworzy – a obywatelami³⁷”. Wola suwerena w zakresie pożądanego kształtu konstytucji, oddającej społeczne odczucia istotności wybranych praw, wypełnia rolę integracyjną konstytucji, polegającą na ożywianiu identyfikacji obywateli z państwem oraz rolę wychowawczą, odzwierciedlającą akceptowany społecznie system wartości³⁸.

Konstytucja jako *lex fundamentalis* całego systemu prawnego nie powinna być poddawana zmianom wynikającym z chwilowych tendencji, zatraći bowiem swoją rolę stabilizującą. Podkreślić należy, że zmiana dokonana przez rewolucję informatyczną ma charakter stały i istotny. Jednak konstytucja to w głównej mierze akt normatywny wyznaczający ramy, których wypełnienie powierzone zostało przede wszystkim ustawodawcy³⁹. Powołanie się na już obowiązujące normy konstytucyjne i doprecyzowanie ich w ustawie (podejście estońskie) spełnia w mojej opinii zarówno zadanie społecznego odczucia uszanowania praw cyfrowych, jak i rzeczywistego nadania praw podmiotowych.

Odpowiadając zatem na pytanie badawcze postawione na wstępie tych rozważań: nie jest koniecznym wprowadzenie prawa do Internetu do porządku konstytucyjnego państwa z punktu widzenia uznania istnienia tego prawa oraz efektywności jego egzekwowania.

Literatura

- Amenta V., *Network access: Social law implied in the constitution for the use of an active citizenship*, „Mondo Digitale” 2014, nr 2.
- Bałaban A., *Funkcje konstytucji [w:] Charakter i struktura norm konstytucji*, red. Trzciniński J., Warszawa 1997.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008.
- Bovero M., *La libertà e i diritti di libertà [w:] Quale libertà; Dizionario minimo contro i falsi liberali*, Roma-Bari, 2004.
- Cern K.M., *Jak rozumieć rolę konstytucji we współczesnym społeczeństwie demokratycznym?*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2016, t. CI.

³⁷ O czym szerzej: K.M. Cern, *Jak rozumieć rolę konstytucji we współczesnym społeczeństwie demokratycznym?*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2016, t. CI, s. 35.

³⁸ Za: B. Banaszak, *op.cit.*, s. 79–82.

³⁹ A. Jakuszewicz, *op.cit.*, s. 91.

- Hitzel-Cassagnes T., *Are We Beyond Sovereignty? The Sovereignty of Processes and the Democratic Legitimacy of the European Union* [w:] *Law and Democracy in Neil McCormick's Legal and Political Theory. Post-Sovereign Constellation*, red. Menéndez A.J., Fossum J.E., Dordrecht 2011.
- Jakuszewicz A., *Wykładnia konstytucji jako proces konkretyzacji*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 1 (17).
- Jancic D., *The European Political Order and Internet Piracy: Accidental or Paradigmatic Constitution-Shaping*, „European Constitutional Law Review” 2010, nr 6.
- Malinowski S.M., *Status prawny Internetu w świetle Konstytucji RP i obowiązującego prawodawstwa polskiego*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2020, nr 1.
- Morten M.M., *eGovernance and Online Service Delivery in Estonia*, Proceedings of the 18th Annual International Conference on Digital Government Research, June 2017.
- Podrecki P., *Prawo Internetu*, Warszawa 2007.
- Pollicino O., *The Right to Internet Access: Quid Iuris?* [w:] *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric*, red. Von Arnould A., Von der Decken K., Susi M., Cambridge 2020.
- Rzucidło J., *Prawo dostępu do Internetu jako podstawowe, prawo człowieka. część I*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2010, nr 2.
- Solano G.B., *El derecho de acceso a internet y la libertad de expresión*, seria: *Libertad de Expresión, Derecho a la Información y Opinión Pública (PROLEDI) CIP/3302 CC.SIB-DI.UCR*, 2018.
- Spiteri A., *The introduction of digital rights in the Constitution of Malta*, MS thesis, University of Malta, 2013.
- Stępnia K., *Prawo do Internetu jako środka zapewniającego partycypację w państwie demokratycznym*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2017, nr 21.
- Szozkiewicz Ł., *Internet Access as a New Human Right? State of the Art on the Threshold of 2020*, „Adam Mickiewicz University Law Review” 2018, nr 8.
- Szpunar M., *Internet – medium informacji versus dezinformacji*, „e-mentor” 2007, nr 2.
- Tully S., *A Human Right to Access the Internet? Problems and Prospects*, „Human Rights Law Review” 2014, vol. 14, iss. 2.
- Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005.
- Zúñiga Urbina F., *Tendencias contemporáneas en la interpretación constitucional* [w:] *Interpretación, integración y razonamiento jurídicos*, Santiago de Chile 1992.